

Fatih Türbedarı Tırnovalı Ahmed Âmiş Efendi (Ö. 1338/1920) ve İrşad Metodu

Ahmed Amis Efendi (D. 1338/1920) Caretaker of
Mausoleum of Fatih and Guidance Method

Öncel DEMİRDAŞ^a

^aTasavvuf AD,
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Ankara

Geliş Tarihi/Received: 30.01.2013
Kabul Tarihi/Accepted: 20.02.2013

Yazışma Adresi/Correspondence:
Öncel DEMİRBAŞ
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Tasavvuf AD, Ankara,
TÜRKİYE/TURKEY
onceldemirtas@gmail.com

ÖZET Tarihi şahsiyetlerin hayat hikayeleri ile düşünce seyirlerinin incelenmesi, tarihin belirli bir dönemine, değişik açılardan ışık tutması itibarıyla çok önemlidir. Bu makalede, tarihi şahsiyetlerden biri olan Fatih Türbedarı Tırnovalı Ahmed Âmiş Efendi'nin (ö.1338/1920) hayatı ve tarikatta uyguladığı irşad metodu çerçevesinde, tasavvuf anlayışının temel nitelikleri ortaya konmuştur. Burada onun hayatı, tasavvufi şahsiyeti, seyahatleri, yakın çevresi ve rûhânî tecrübeleriyle ilgili bilgiler vermek suretiyle bir sûfi olarak portresini çizmeye çalıştık. Onun sûfi portresinde dikkat çeken en temel özellik, kendisine tâbi olanları sohbet ve telkin yoluyla irşad etmesidir.

Anahtar Kelimeler: Hayat; metod; tarikat; rûhânî tecrübe; sohbet; telkin

ABSTRACT Examining the historical figures' life stories and their progress of thought is very important in respect of shedding light on particular period of history at different points of view. In this article, basic characteristics of Sufism have been revealed within the framework of the life of one of the historical figures Ahmed Amis Efendi (d.1338/1920) who is the caretaker of mausoleum of Fatih and his guidance method of Tariqah. Here, we tried to draw his portrait as a Sufi by giving information about his life, mystical personality, travels, his neighborhood and spiritual experience. The most striking feature of his Sufi portrait is that he inspired the ones who came to him through talking and suggestion.

Key Words: Life; method; tariqah; spiritual experience; talking; suggestion

Journal of Islamic Research 2012;23(1):10-7

Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbedarlarından Tırnovalı Ahmed Âmiş Efendi Şa'bâniyye tarikatının son devir şeyhlerindedir. Yaşadığı dönemin en parlak ilim ve irfan yıldızlarından biridir. Tasavvufî eğitimde mücâhede yolunu değil, sohbet ve telkin yolunu tercih etmiştir. Kendisine tâbi olanlardan isteği, İslâmiyet'in emirlerine uyup yasaklarından kaçındıktan sonra, sohbet ve muhabbet yolunu seçmeleridir. Tasavvufî eğitimde önce şerîata dikkat çekmiştir. Sohbet yoluyla talebe yetiştirmeye gayret eden ve yazılı herhangi bir eser bırakmayan Âmiş Efendi, irşad eğitiminde çile ve riyâzet uygulamasını irşad metodu olarak takip etmemiştir. Sohbetlerinde kısa ve özlü sözlerle o, yoluna girenlerin istikamet üzere Hz. Peygamber ve ashabın yolunda olmalarını istemiştir. İrşâd faaliyetleri sırasında tâliplere Halvetî ve seyrek olarak da Nakşebendî icâzetnâmesi vermiştir. Ahmed Âmiş Efendi'nin hayatını ve irşad metodunu incelemekle,

okuyuculara hayatını tanıtmanın yanında muta-savvıf kişiliğini ve sohbetle ağırlık veren irşad anlayışını da açıklamaya çalışacağız.

HAYATI

Ahmed Âmiş Efendi 1207/1807¹ yılında Tuna vilâ-yetine bağlı Tırnova kasabasında dünyaya gelmiştir. Orta boylu olması sebebiyle “Âmiş”² veya “Ammiş” olarak da isimlendirilmiştir.³ Bu kelime Bulgaristan Türkçesinde “küçük amca” anlamına gelmektedir.⁴ *Sefîne-i Evliyâ*’da, Âmiş Efendi’nin ufak yapılı, nûr yüzü ve beyaz sakallı olduğu ifade edilmektedir.⁵

Âmiş Efendi, ilk medrese tahsiline doğum yeri olan Tırnova’da başlamıştır. Daha sonra Gelenbevî İsmail Efendi’nin (ö.1205/1791) talebelerinden olan ve Filibe’de ders veren Uzun Ali Efendi’nin yetiştirdiği büyük bir zatın ve Vidinli Hoca Mustafa Efendi’nin öğrencilerinden Klemençeli Mustafa Efendi’nin talebesi olmuştur. Bunların dışında dönemin önde gelen kemâl ehli zatlarla da birlikteliği olmuştur.

Medrese tahsilinden sonra doğum yeri Tırnova’da sıbyan mektebi muallimliği yapar.⁶ Muallimliğin yanı sıra yöneticiliğini de yürüttüğü bu okulun adı daha sonraları “**Âmiş’in mektebi**” ismiyle meşhur olmuştur. Âmiş Efendi burada ilimden taviz vermeyen bir hoca olarak tanınmıştır. Bundan dolayı çocuklarının ciddi bir tahsil görmelerini arzu edenlerin bu mektebi tercih ettikleri görülmektedir. Üstaddan okuyan birçok kimse, daha sonra önemli memuriyet görevinde bulunmuşlar, tahsillerini ilerletmişler, ilimde, bilhassa din ve tasavvuf alanında eserler bırakmışlardır. Meselâ, İsmail Fennî Ertuğrul, hattat Hasan Rıza Efendi

(1849-1920) ve Mustafa Enver Bey (1860-1909)⁷ anılan bu mektebin talebelerinden, bazılarıdır.⁸

Âmiş Efendi’nin İstanbul’a muhtelif zamanlarda seyahatler yaptığı bilinmektedir. İstanbul’a yaptığı ilk seyahatinde Kuşadalı İbrahim Efendi’nin (ö. 1262/1846)⁹ vefatından sonra onun irşad makamına geçen, Zeyrek civarında Çinili hamam sahibi, Bosnevî Mehmed Tevfik Efendi (ö. 1866)¹⁰ ile görüşüp tanıştığı ve onun etkisinde kaldığı bilinmektedir. O kadar ki memleketi Tırnova’ya dönünce bir hamam kiralayarak hamam işletmeye başlamıştır. 1853’te Kırım harbine tabur imamı olarak katılan Âmiş Efendi, Bosnevî’nin 1866’da vefatı üzerine ikinci defa İstanbul’a gelmiştir.

Bosnevî’nin önde gelen müridlerinden Üsküdarlı Hoca Ali Efendi (ö. 1585/1976), Rıfat Efendi, Üsküdar’da Nalçacı şeyhi Mustafa Enver, Kaşgar hükûmeti temsilcisi Fusûs şarihi Yakup Han Kaşgarî (ö. 1325/1907)¹¹ ve Fatih türbedarı Niğdeli Bekir Efendi (ö.1294/1877) ile sohbetlerde bulunmuştur. Daha sonra tekrar memleketine dönmüştür. 1877 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında vuku bulan savaş sonucunda Tuna vilâyetinin elden çıkması üzerine ailesiyle birlikte İstanbul’a hicret etmiştir. Bu son gelişinde ihvandan sadece Rıfat Efendi ile Fatih türbedarı Niğdeli Bekir Efendi’yi bulabilmiştir. Bekir Efendi’nin türbedarlık görevini Âmiş Efendi’ye devretmesiyle birlikte Âmiş Efendi “Fatih türbedarı” ünvanıyla tanınmaya başladı.¹² Niğdeli Bekir Efendi’nin, Âmiş Efendi’ye türbedarlık görevini devretmesiyle ilgili nakledilen şu hadise çok dikkat çekicidir:

⁷ Mustafa Enver Bey’in hayatı hakkında bilgi için bkz.: Ahmed Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2011, ss. 26-46.

⁸ Ergin, *a.g.e.*, ss. 137-138.

⁹ Kuşadalı İbrahim ismiyle bilinen İbrahim b. Mustafa eş-Şa’bânî el-Halvetî el-Hanefî 1188/1774’de Aydın iline bağlı Kuşadalı kasabasının bir köyünde dünyaya gelmiştir. Kuşadalı Denizli’de ilk tahsilini yaptıktan sonra İstanbul’a gelir. İstanbul’da ikamet ettiği bu dönemde Fatih’teki feyziyye Medresesine yerleşmiş ve burada bütün vakitlerini ibadet ve mücadele ile geçirmiştir. Tasavvufî hayatı Beypazarlı Şeyh alî Efendi’ye intisap etmesiyle başlamıştır. Kuşadalı’nın silsilesi ve hayatı hakkında bilgi için bkz.: Yaşar Nuri Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, Fatih Yay., İstanbul 1982, ss. 19-28.

¹⁰ Halvetî tarikatının Şâbâniyye koluna mensup olan Mehmed Tevfik Efendi Bosnalıdır. Memleketine nispetle “Bosnevî” ve hamam işletmesinden dolayı da “Hamâmî” ismiyle de anılmaktadır. Öztürk, *Muhammed Tevfik Bosnevî*, s. 3; Nihat Azamat, “Mehmed Tevfik Bosnevî”, *DİA.*, Ankara 2003, c. XXVIII, s. 538.

¹¹ Bkz.: Mustafa Kara, “Diplomat ve Fusûs Şârihi Yakup Han Kaşgarî” *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2009, sayı: XXIII, ss. 9-13.

¹² *Allah Dostları*, c. IX, ss. 337-338; Altuntaş, *a.g.e.*, ss. 11-12.

¹ Ahmed Âmiş Efendi’nin doğum tarihiyle ilgili olarak müşşidi Ömer Halvetî; “Ahmed senin tevellüdün belli değil” dermiş. Müşşidi bu sözleyle, hâkikat-i ruhiye itibarıyla ne zaman doğduğunun belli olmadığını kastetmiştir. Yani müşşidinin sözü mecazî ve tasavvufî bir mana taşımaktadır. Osman Ergin, *Balikesirli Abdülaziz Mecdi Tolun Hayatı ve Şahsiyeti*, Kenan Basimevi, İstanbul 1942, s. 134.

² Âmiş kelimesinin Arapça’daki amîş veya a’miş’le ilgisi yoktur. Bu kelime Rumeli’nde “amca” manasında “amm”ın taşıyıcı (küçültme) sigası olup “amcacık” demektir. Rumeli’nde çok sevilen çocuklar bu tabirle çağrılırlar. Yaşar Nuri Öztürk, *Muhammed Tevfik Bosnevî*, Fatih Yayınları, İstanbul 1981, s. 18.

³ Öztürk, *a.g.e.*, s. 18;

⁴ Mustafa Özdamar, *Ahmed Âmiş Efendi*, Kıkkandıllı Yay., İstanbul 1997, s. 20; Savaş Ş. Barkçin, *Ahmed Avni Konuk*, Klasik Yay., İstanbul 2009, s. 211

⁵ Osanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, c. IV, s. 156.

⁶ İsmail Hakkı Altuntaş, *Ahmed Âmiş Efendi*, İstanbul 2012, ss. 9-10. Komisyon, Allah Dostları, Şule Yay., İstanbul 1996, c. IX, s. 337.

-Bekir Efendi, Âmiş Efendi'ye: "Artık ben gideceğim. Benim yerime birinci türbedar ol ve evkafa git, muamelesini yaptır" buyurmuşlar,

-Âmiş Efendi de emr-i cenab-ı müşşid-i âzama tebaiyetle evkafa gitmiş, fakat o gün muamele bitmemiş, akşam olup gelince, vaziyeti Bekir Efendi'ye anlatmıştır:

-Bekir Efendi: "Peki, yarın muhakkak yaptır" demiş;

-o gün de gitmiş, fakat yine muamelesi bitmemiştir. Bekir Efendi daha ertesi gün:

"-Git, üç saate kadar yaptır gel" demiş;

-yine muamele üç saatte bitmemiş ve üç saat daha gerekmiş, nihayet muamele bitip Âmiş Efendi resmen birinci türbedar olarak türbeye gelmiştir. Odada oturan Bekir Efendi'nin huzuruna vardığında:

"-Ahmed nerede idin? Üç saattir seni bekliyorum!"

diyerek vefatlarının bu suretle üç saat sonraya bırakılmış olduğunu ihsas etmişlerdir.

"-Ahmed, artık ben gidiyorum. Senin yanında ölürsem belki dayanamazsın. Birkaç dakika çık da, dışarıda şöyle bir dolaş, gel!" deyince,

Âmiş Efendi, dışarı çıkmış ve Fatih türbesini şöyle bir dolaşmış geldiği zaman Bekir Efendi'nin oturduğu yerde vefat ettiğini ve hâlâ oturur vaziyette olduğunu görmüştür. Âmiş Efendi bu hadiseyi anlatırken ağlayarak: "O ölmedi, ben öldüm" dermiş.¹³

Âmiş Efendi uzun bir ömre mazhar olmuş ve yaklaşık 113 yaşında iken damadı Babanzade Ahmed Naim Bey'in Şehzadebaşı'ndaki evinde 1338/1920 yılında vefat etmiştir. Cenazesini Fatih Camii imamı Bekir Efendi yıkamış, cenaze namazını Abülaziz Mecdi Efendi kıldırmış ve türbedarı olduğu Fatih Camii hazîresine defnedilmiştir.¹⁴

Bekir Efendi'nin cenazeyi yıkamasıyla ilgili şöyle bir hadise nakledilir:

Âmiş Efendi vefat ettiğinde ikamet etmekte olduğu damadının evinin Şehzadebaşı'nda olması ve gaslin de tabiatıyla Şehzade Camii imamı tarafından yapılması icap etmesine rağmen, o gün bu caminin imamı mahallede bulunmadığı için cenazeyi yıkamak üzere Fatih Camii imamı Bekir Efendi getirilir. Bekir Efendi, gasli büyük bir tazim ve itina ile yaptıktan sonra hazretin elini, yüzünü öper ve kefenini giydirir. Hadiseye şahit olan damadı ve Evrenoszade Sami Beylerle diğer yakınlarının, Bekir Efendi'nin gösterdiği hürmet ve tazimi hayretle karşılamaları üzerine, Bekir Efendi böyle yapışının sebebini şöyle anlatır:

"Bundan on sene önce bir sabah Sarıgül hamamına gitmiştim. Bir kurnanın başında çok yaşlı, aynı zaman zayıf ve nahif bir adamın güçlkle yıkanmaya çalıştığını gördüm. Yanına gittim. Onun türbedar Ahmed Âmiş Efendi olduğunu anlayınca yaşına ve takatsizliğine hürmeten kendisini yıkamak istediğimi söyledim ve müsaadelerini istedim. Kendi kendine yavaş yavaş yıkanacağını ve bu tekliften memnun olduğunu bildirdikten sonra:

"-Sen beni sonra iyice bir yıkarsın!" buyurdular.

Ben o zaman bunun manasını anlayamamıştım. Şimdi bu vazife ve hizmet bana düşünce anladım. Kerametlerinin şu suretle zuhur ettiğini görerek hayatta iken bu büyük zâta intisap edemediğime cidden acıdım. Şefaatine mazhar olmak için elini öperek gördüğünüz gibi, hürmet ve tazim ile huzurlarından ayrıldım."¹⁵

Âmiş Efendi'nin mezarı Fatih Camii haziresindedir. Mezar taşında müridlerinden Evrenoszade Sami Bey'e ait olan şu yazı yer almaktadır:

Rûh-ı pâk-i müşşid-i yektâ cenâb-ı Ahmed'e
Sâye-i arş-ı İlahîdir muallâ âşiyân

Matla-ı feyz-i velâyetir o kutbü'l-vâsılîn
Sırr-ı ferdiyât olurdu veh-i pâkinden ıyân

Râh-ı Şaban-ı Velî'de ekmele-i devrân olup
Ehl-i hâle kıble-i irfân idi birçok zaman
Âh kim yükseldi lâhût-i muhîti vahdete
Oldu envâr-ı tecellî-i bakâda bî-nişân!

¹³ Ergin, a.g.e., s. 139.

¹⁴ Vassaf, a.g.e.c. IV, s. 155, Ergin, a.g.e., ss. 134, 141; Nihat Azamat, "Ahmed Âmiş Efendi", *DİA.*, İstanbul 1989, c.II, ss. 43-44.

¹⁵ Ergin, a.g.e., s. 141.

*Neşvebâr oldukça envâr-ı cemâli kalbime
Parlıyor pîşimde eşvâk-ı safâ-yı Câvidân
Cezbe-i vahdetle Sâmî, söyledim târîh-i tâm
Gitdi güzlâr-ı cemâle pîr-i efrâdı cihân¹⁶*

Hâmil-i emânât-ı Sübhâniyye, câmii makâmât-ı insâniyye, mürebbî-i sâlikân-ı Rahmâniyye, el-Hâc Ahmed Âmiş el-Halvetî eş-Şa'bânî kuddise sırrûhû hazretlerinin rûh-ı şerifleri için el-Fâtiha. 20 Şabân 1338/9 Mayıs 1920

TASAVVUFİ ŞAHSİYETİ

Âmiş Efendi, fitraten tasavvufî hayata meyilli biridir. Zira o, fitratındaki ilâhî cezbe ve aşk dolayısıyla daha küçük yaşta manevî bir üstad bulma gayreti içinde olmuştur. Onun bu arayışı esnasında tasavvufî hayatla tanışması şu şekilde olmuştur:

Âmiş Efendi, henüz ondört yaşında bir gençken hak ve hakikat sevdası gönlüne düşerek bir mürşide ulaşmak ister. O sırada Rumeli'nin Servi kasabasında Bektaşî meşâyihinden Servili Sadık Efendi'yi (ö.) bulur ve ona intisap etmek ister. Ancak Sadık Efendi ona: "Sizin nasibiniz bizden değil, ırk-ı pâklerdenidir. Yerinize gidip ona intizar ediniz" diye cevap verir. Bunun üzerine Âmiş Efendi Tırnova'ya dönmüş, vaktin gelmesini ve işaret edilen kişinin kendisini irşad etmesini beklemiştir. Yirmi yaşına gelince Şâbâniyye tarikatının Kuşadalı kolunun kurucusu Kuşadalı İbrahim Efendi (ö. 1846) halifesi Ömer Halveti'yi (ö. 1270/1858) Tırnova'ya göndermiştir. Ömer Halveti, Âmiş Efendi ile görüşmüş ve onu irşad etmiştir. İşte Âmiş Efendi bu şekilde ona intisap ederek tasavvufî yola girmiştir.¹⁷

Kuşadalı İbrahim Efendi, 1262/1845 yılında talebeleriyle birlikte hac seferi için Medine-i Münevvere'ye giderler. Hz. Peygamber (s.a.v)'in huzurunda manevî birçok haller zuhur etmiş ve oradan Mekke-i Mükerrreme'ye gitmek üzere yola çıkarlar. Ancak sefer esnasında Kuşadalı'da kolera belirtileri görülür. Bu elim hastalık sebebiyle hacıların ihram giydikleri Rabiğ mevkisinde vefat eder.

Kuşadalı, Bosnevî Mehmed Tevfik Efendi'yi yerine vekil bırakmıştır. Bosnevî bu tarihten itibaren onun irşad makamına geçmiştir.¹⁸

Âmiş Efendi bir gece İstanbul'dan Tırnova'ya gelen ihvandandan iki üç kişiyle sohbet ederken Bosnevî Mehmed Tevfik Efendi'nin kemâlât-ı kutsiyelerine dair söz geçmiş ve aynı gece gördüğü rüyasında Bosnevî, Âmiş Efendi'yi İstanbul'a davet etmiştir. Âmiş Efendi bu hadiseyi mürşidi Ömer Halvetî'ye arzetmiş ve onun izniyle İstanbul'a gitmiştir.¹⁹ Âmiş Efendi, İstanbul'da Şeyh Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi ile görüşür.²⁰ Âmiş Efendi, bu görüşme esnasında Bosnevî'den rabita verme izni almış ve bu izinle Tırnova'ya dönmüştür.²¹

Onun tarikat silsilesi, Bosnalı Mehmed Tevfik, Kuşadalı İbrahim Halvetî, Beypazarlı Ali (ö.1234/1818), Çerkeşiyeye kolunun müessisi Mustafa Çerkeşi (ö.1229/1813-14), Nasuhiyye kolunun müessisi Seyyid Mehmed Nasuhî (ö.1130/1717), Karabaşiyeye kolunun müessisi Ali Karabaş-ı Velî (ö.1095/1685) vasıtasıyla pîr-i tarikat Şeyh Şaban-ı Velî'ye (ö.1098/1686/87) ulaşır.²² Tırnova'da bulunduğu yıllarda bir talepte bulunmaksızın Nakşbendîyye-i Hâlidîyye'den Şeyh Gümüşhaneli Ahmed Ziyaeddin Efendi (ö. 1893), İstanbul'dan kendisine Nakşbendî icazetnamesi göndermiştir.²³ 1303/1886 yılında Üsküp'te üçüncü devre Melâmîliğin pîri Seyyid Nûru'l-Arabî de kendisine teberrüken icazet vermiştir. Âmiş Efendi, davet üzerine Nûru'l-Arabî'ye gidip mülaki olduğunu ve onun verdiği icazetnameyi teberrüken ve bir hediyedir diye almış bulunduğunu belirtmektedir.²⁴

Ancak bize göre Muhammed Nûru'l-Arabî'nin, Âmiş Efendi'ye Nakşî icazetnamesi vermiş olması ihtimali daha yüksektir. Çünkü Âmiş Efendi Melâmetî bir tarikat olarak değil, bir meslek ve meşrep olarak görmektedir. Buna rağmen zamanın önde gelen Melâmîsi olarak tanınan²⁵ Âmiş Efendi, Melâmî neşveyle ilk olarak Muhammed Nûru'l-

¹⁸ Altuntaş, a.g.e., s. 11; *Allah Dostları*, c. IX, s. 338.

¹⁹ Ergin, a.g.e., s. 145; Altuntaş, a.g.e., s. 12.

²⁰ *Allah Dostları*, c. IX, s. 338.

²¹ Altuntaş, a.g.e., s. 12.

²² Sadık Vicdâni, *Tomâr-ı Turuk-Aliyye (Tarikatlar ve Silsileleri)*, haz.: İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995, s. 78.

²³ Ergin, a.g.e., s. 146.

²⁴ Ergin, a.g.e., s. 146; *Allah Dostları*, c. IX, s. 338.

²⁵ Sadık Vicdâni, a.g.e., s. 78.

¹⁶ Ergin, a.g.e., s. 142.

¹⁷ Vassaf, a.g.e., c. IV, s. 155; Ergin, a.g.e., ss. 134-135; *Allah Dostları*, c. IX, s. 337.

Arabî vasıtasıyla değil, Bosnevî'den melâmet zevkini tahsil ederek tanışmış ve tâliplerine bu anlayış üzere telkinlerde bulunmuştur.²⁶ Sâdık Vicdânî, Âmiş Efendi'nin sîret ve sülûk bakımından kendine has görüşleriyle temayüz eden bir kol kurucusu olarak değerlendirilebilecek bir müceddid olduğunu ifade etmekte ve onun bazı görüşlerinin lâıyıkıyla anlaşılamadığından yakınmaktadır.²⁷

Âmiş Efendi, Muhammed Nûru'l-Arabî'yi Usturumca'da ziyaret etmiş ve bir hafta kadar misafiri olmuştur. Bu ziyarette aralarında samimî bir muhabbet oluşmuştur. Bu görüşmede Seyyid'in, kendisine: "Altı ay sonra ben de sana misafir geleceğim" demesinden hareketle sevenlerince, kutbiyyetin Âmiş Efendi'ye geçtiği yönündeki değerlendirmelerine aldırış etmeden ısrarla kendisine "Melâmî" denmesini yasaklamıştır.²⁸ Bazı görüşlerinin lâıyıkıyla anlaşılabilmesinden ötürü kendisinin lâkayd bir tutum içerisinde olduğu yönündeki isnadlardan rahatsız olduğu ve bu isnadlardan dolayı kendisine Melâmî denmesini yasakladığı anlaşılmaktadır. Zira, kendisinden önce türbedarlık görevini yürüten Niğdeli Bekir Efendi, Âmiş Efendi'nin kendisine Melâmî denmesinden hoşlanmadığını, hatta bir defasında "Biz o adı yasakladık, bir daha söylemeyin" dediğini nakletmektedir.²⁹

Ayrıca Âmiş Efendi ile Beyoğlu Müftüsü Recep Arusan arasında geçen bir konuşmada Melâmet adında bir tarikatın olmadığını ifade etmesi, onun Melâmet konusundaki görüşünü yansıttığı kanaatindeyiz. Osman Ergin'in nakline göre, Fatih hocaları Âmiş Efendi'ye iyi gözle bakmazlar ve onunla görüşmezlerdi. Beyoğlu Müftüsü Recep Arusan, onun hakkında duyduğu sözlerden dolayı kendisiyle görüşmekten uzak durmuştur. Abdülaziz Mecdi Tolun'un, müftüye Âmiş Efendi'nin manevî yönden yüksek makamlarda olduğundan, hürmete ve ziyarete değer bir zat olduğundan söz etmesi üzerine, müftüde Âmiş Efendi'ye karşı küçük bir meyil belirlemiştir. Fakat yine de eski bildiği hususların ve işittiği sözlerin etkisinde kaldığı

için görüşmeye cesaret edememiştir. Âmiş Efendi'nin damadı Ahmed Naim Bey'in, onun hakkındaki övgü dolu sözleri üzerine Âmiş Efendi'yi ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında müftü: "Sizin için Arap Hoca ile görüşmüştür ve Melâmîdir, diyorlar" sorusunu yöneltince Âmiş Efendi; "Melâmet adında bir tarikat yoktur. Bununla beraber umumiyetle tarikatta Melâmet büyük bir makamdır. *Ta'rifât-ı Seyyid'e* bak! Arap hoca dediğiniz Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî ise çok büyük bir zâttır. Ben onunla görüştüm. O benim sohbet şeyhimdir" cevabını vermiştir. Kendisinin Ömer Halveti'den seyr ü sülûk eğitimi gördüğünü ve Şâbâniyye'ye müntesib olduğunu ifade etmiştir.³⁰

Âmiş Efendi'nin meşhur talebelerinden biri olan İsmail Fennî Ertuğrul, hocası hakkındaki dedikodulardan etkilenmiş ve ağızdan ağza dolaşan dedikodulara son verdirmek maksadıyla hocasına müracaat etmiştir. Kendisine isnad edilen dedikoduları anlatıp bu durumun sebep ve mahiyetini öğrenmek istemiştir. Âmiş Efendi, Muhammed Nûru'l-Arabî'den kendi isteğiyle hilâfet almadığını, davet üzerine onunla görüştüğünü, verdiği icâzeti teberrüken ve bir hediye olarak kabul ettiğini ve aynı durumun Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin gönderdiği icâzet için de geçerli olduğunu ifade etmiştir. Muhammed Nûru'l-Arabî'nin, kendisine "İstanbul'da bana nisbet edilen birtakım iddialar var ve ileri geri söz söyleyenler mevcut; sen onları ıslah et!" dediğini de belirterek hakkındaki yanlış ithamlardan rahatsız olduğunu dile getirmiştir.³¹ Yukarıdaki nakillerden anlaşıldığı üzere Âmiş Efendi, Melâmet'i bir tarikat olarak kabul etmemiştir. Ona göre, Melâmet tasavvufta bir makamdır, bazı mutasavvıfların tercih ettiği bir irşad üslûbudur.

Âmiş Efendi'nin vefatından sonra silsilesi Kayserili Mehmed Tevfik Efendi (ö.1927), Abdülaziz Mecdi Tolun, Evrenoszâde Süleyman Sami, Trablus Nâibi Sultan Şemseddin Paşa, Ahmed Tahir Marâşî, Mustafa Özeren ve Hamdi Hızalan ile devam etmiştir.³²

²⁶ Ali Bolat, *Muhammed Nûru'l-Arabî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Etüt Yay., Samsun 2010, s.66.

²⁷ Sadık Vicdânî, *a.g.e.*, s. 224.

²⁸ Ergin, *a.g.e.*, ss. 163-164.

²⁹ Sadık Vicdânî, *a.g.e.*, s. 79.

³⁰ Ergin, *a.g.e.*, ss. 147, 148.

³¹ Ergin, *a.g.e.*, ss. 217-218.

³² Öztürk, *Muhammed Tevfik Bosnevî*, ss. 27-28; Özdamar, *a.g.e.*, s. 15; Barkçin, *a.g.e.*, s. 224.

İRŞAD METODU

Âmiş Efendi, Şâbâniyye tarikatına intisap etmiş bir mutasavvıftır. Bu tarıkatta kırk yılı aşan hilâfeti süresince tâliplerine Halvetî, ender olarak da Nakş-bendî icazetnamesi vermiştir. Kendisine intisap eden sâliklerini Melâmî bir neşve ile irşad ettiği nakledilmektedir.

Melâmet, nefsi riyazet yoluyla olgunlaştırma, kibir ve riya kirlerinden temizleme metodudur. Sözlükte “kınamak, ayıplamak ve kötölemek”³³ gibi anlamlara gelen melâmet kelimesinin tasavvuf literatüründe geniş bir kullanımı bulunmaktadır. Tasavvuf üslabında genel olarak “Yaptığı iyilikleri gösteriş olur endişesiyle gizlemek, kötülükleri ve işlediği günahları ise nefsiyle mücâhede etmek için açığa vurmak” şeklinde tanımlanmıştır.³⁴ Bu tanımdan anlaşıldığı üzere melâmet düşüncesinde riyâyâya düşmemek amacıyla manevî hâlleri gizleme ve insanların nazarında bu yolla tanınmama, hatta bu amaçla kusurlarını gizlemekten de sakınmama esastır. Horasan sûfliğinin temel özelliği olan ve Hamdun Kassâr’a nisbet edilen bu yaklaşım başta kurucusu olmak üzere ilk temsilcilerince de bu çerçevede anlaşılmıştır.³⁵ Melâmet yolunun çetin ve halka kapalı olduğunu ifade eden Hamdun Kassâr³⁶ onu “Halk için süslenmeyi, her hal ve davranışta halkın rızasını gözetmeyi terk etmek ve kınayanın kınamasının seni Allah yolundan alıkoymaması” olarak ifade etmektedir.³⁷

Âmiş Efendi tasavvufî eğitimde müridlerini tarikatların merasim, âdâb ve erkânından uzak tutmuş, onları melâmetle irşad etmiştir. Melâmetî irşad metodu olarak kullanıyor olmasına rağmen müridlerinin Melâmet adını kullanmalarını şiddetle yasaklamıştır. Bu konuda soru soranlara Çerkeşî Mustafa Efendi’nin Melâmetle ilgili risalesini okumalarını tavsiye ederdi. Kendisinden ders ve inâbe isteğinde bulunanlara, tevbe ve istiğfar et-

melerini ve Kur’an-ı Kerim okumalarını söylerdi. Müridlerini halvet, riyâzet gibi bedenî mücadelelerle yormaz, onların maneviyatlarını terbiye etmek için kendi teveccühünü yeterli bulurdu. Sâdık Vicdanî Bey, “Mücâhedâtın bir kısmını Kuşadalı kaldırdı, mütebâkîsini de ben ref ettim” dediğini nakletmektedir.³⁸

Ahmed Âmiş Efendi’nin müridleri ve yakınları arasında Bursalı Mehmed Tahir, müderris Ahmed Naim Bey, Ahmed Avni Konuk, İsmail Fennî Ertuğrul, Abdüllaziz Mecdî Tolun ve Gazi Mahmud Muhtar (Katırcıoğlu) Paşa (ö. 1935)³⁹ gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır. Yaklaşık 113 yaşında, damadı Ahmed Naim Bey’in Şehzadebaşı’ndaki evinde: “Gitti gülzâr-ı cemâle pîr-i efrâd-ı cihân” mısraının gösterdiği 20 Şaban 1338 (9 Mayıs 1920) tarihinde vefat etmiştir. Cenaze namazı Abdüllaziz Mecdî Efendi tarafından kıldırılmıştır. Türbedârı olduğu Fatih Camii haziresine defnedilmiştir. Mezar taşındaki şiir müridlerinden Evrenoz-zâde Sami Bey tarafından yazılmıştır.⁴⁰ Gölpınarlı, Ahmed Avni Konuk’un, Âmiş Efendi’nin sohbetlerinde tuttuğu notların kendisinde olduğunu söylediğini belirtmektedir.⁴¹

Ahmed Âmiş Efendi, herkesin zahirî meslek ve meşrebine göre sırlı sözler söylerdi. Mesela Tırnova’da kendisinin talebesi ve ilk defa “elifbâ” okumuş olan İsmail Fennî Ertuğrul’a İstanbul’da ilk telkinini: “Elif zâtullâha işaretir. Bâ sıfatullahla birlikte zâtullahdır” şeklinde buyurmuştur.⁴² Yine halifesi Abdülaziz Mecdî Tolun’a ilk intisabında *Emsile* veya *Binâ* kitabını okuyup okumadığını sormuş ve onun “okudum” demesi üzerine şöyle buyurmuştur: “Orada bir nasara var, nâsırun da var, mensûr da var, yensur da var, lem yensur da var, lemmâ yensur da var... İşte o bir maddedir ki hepsinde var ve hepsi ondan oluyor.” Bu kadarını söylemiş ve gerisini getirmemiş. Mecdî Tolun,

³³ Ebu Sa’d Abdülmelik el-Harkûşî, *Kitâbu Tehzîbi’l-Esrâr*, haz.: İrfan Gündüz, İstanbul 1990, s. 21.

³⁴ Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif Cürçânî, *Kitâbu’t-Ta’rifât*, Beyrut, 1985, s. 248.

³⁵ Bolat, a.g.e., s. 105.

³⁶ Abdulkerim Kuşeyrî, *Risâle, (Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi)*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 2009, s. 317.

³⁷ Ebû Abdîrrahman es-Sülemî, *Risâletü’l-Melâmetiyye*, haz.: Ebû’l-Alâ Afifi, Mecelletü Külliyyeti’l-Âdâb, Kahire 1942, s. 71.

³⁸ Vassaf, a.g.e., c. IV, s. 156.

³⁹ Gazi Mahmud Muhtar Paşa babasının şeyhi Ahmed Âmiş Efendi’ye, 1890’lı yıllarda eşi Nimet Hanım ile birlikte intisap etmiştir. Âmiş Efendi’ye bağlılıkları 1920 senesine kadar devam etmiştir. 1920 senesinde Âmiş Efendi’nin vefat etmesi üzerine yine eşi ile birlikte Muhammed Es’ad Erbilî’ye intisap etmişlerdir. Carl Vett, *Kelami Dergâhından Hatıralar*, çev.: Ethem Cebecioğlu, Muradiye Kültür Vakfı Yay., Ankara 1993, ss. 2,5,6.

⁴⁰ Ergin, a.g.e., s. 142.

⁴¹ *Allah Dostları*, c. IX, ss. 338-9.

⁴² *Allah Dostları*, c. IX, s. 339.

kendisine yapılan bu hitabı; “ben hoca mesleğinde ve kıyafetinde olduğum için, bana böyle hitap etti” demiştir. Mecdî Tolun, Âmiş Efendi’nin bu hitabıyla, “Allah her şeyde vardır, her şey O’ndandır ve O’dur” manasını kastettiğini ifade etmiştir.⁴³ Âmiş Efendi, kendisine ilk defa intisap etmek isteyen bir başka hocaya da aynı minval üzere hitap etmiştir. O kendisine intisap etmek isteyen hocaları *Emsile* ve *Binâ* kitabındaki kâideleri anlatmak suretiyle irşad etmiştir. Anlattığı kâidelerin zâhire değil, seyr ü sülûkteki merhalelere işaret ettiğini belirtmiştir.⁴⁴

Abdüllaziz Mecdî Tolun, Osmanlı Hâriciye Nazırı Giritli Ahmed Nesimî Bey’i Ahmed Âmiş Efendi’ye götürmek, onu da halka-i tevhide sokmak ister, onunla görüşmeye teşvik ederlermiş. Mecdî Efendi’nin zihni bununla meşgulken, bir gün durumu Âmiş Efendi’ye açmak ve kendisinden izin almak maksadıyla huzurlarına çıkar. Âmiş Efendi’nin o sırada elinde bir mıknaş vardır. Mıknaş çiviye doğru uzatınca mıknaş çiviye çeker. İşte o zaman: “Bakın” demiş, “mıknaş demiri nasıl çektir. Ben istersem istediğimi böyle çekerim. Siz, onu, bunu getireceğim diye niye uğraşıp duruyorsunuz? buyurmuşlardır.⁴⁵

Yine birgün Mecdî Efendi’ye: “Mecdî! Bu adamları getirip durma. Herkes buraya giremez, biz istemeliyiz. Biz istediklerimizi buraya getirmeye muktediriz” buyurmuşlardır.⁴⁶

Yine birgün bir kadın kendisine müracaat ederek herhangi bir manevî arzusunun yerine gelmesi için Medine’ye gönderilip ravza-i mutahharaya konulmak üzere bir yazı yazmalarını rica eder. Âmiş Efendi de iki satırlık bir şey yazıp kadına verir. Âyetli, hadisli, tumturaklı ifadelerle dolu bir yazı bekleyen kadın, bu kadar sade ve iki satırlık bir yazıyla savuşturulduğunu görünce dileğinin yerine gelmeyeceğini düşünerek:

“Bu kadarı makbule geçer mi?” diye sorar.

Ahmed Âmiş Efendi’nin verdiği cevap anlayabilenler için dehşetlidir:

“Kadın! Ben onu zâtımdan Muhammed’ime yazdım. Senin o kadarına aklın ermez! Haydi git! Elbette müessir olur.”⁴⁷

Bir seferinde de: “Tuz iki maddeden mürekkeptir. Her biri ayrı ayrı alınırsa öldürücü birer zehir olduğu halde ikisinin birden alınması öyle değil, bilakis faydalıdır” diyen bir doktora: “Allah ile Muhammed de öyledir” buyurmuşlardır.⁴⁸ Ahmed Âmiş Efendi’nin yukarıda nakledilen sözlerinden anlaşıldığı üzere, muhatabını durumuna göre sırlı sözlerle irşad etmeye çalışmıştır. Bu durum onun Melâmî neşveye sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

Ahmed Âmiş Efendi, tarikatlarda uygulanan manevî eğitimdeki klasik metodlara bağlı kalmadan müridlerini kendi teveccüh ve irşad gücüyle eğitime yolunu tercih etmiştir. O kendisine tâbi olan sâlikleri tarikatların merasim âdâb ve erkânından uzak tutmuştur. Müridlerinin seyr ü sülûk eğitimini Melâmî meşreb bir yöntemle yaptırmıştır. Müridleri halvet ve riyâzet gibi tarikatların maddî ve nefsanî mücahedelerle yormamıştır. Şeriata ve sünnete bağlılığın esas olduğunun üzerinde durmuştur. Kendisinden ders ve inabe isteğinden bulunanlara tevbe ve istiğfar etmelerini, Kur’an-ı Kerim okumalarını tavsiye etmiştir. “Mücâhedâtın bir kısmını Kuşadalı kaldırdı, mütebâkisini de ben ref ettim” şeklindeki sözü çok dikkat çekicidir. Halveti tarikatı müntesibi ve müridlerine halveti icazeti vermesine rağmen, müridlerinin durumlarını, zâhirî meslek ve meşreplerini de göz önünde bulundurarak sırlı sözlerle ve sohbetle terbiye etmesi, onun aynı zamanda bir sohbet yolu olan Nakşbendîyye’nin esasını da takip ettiğini gösterir. Zira Nakşbendîyye’den icazeti vardır. Tasavvufî eğitim uygulamalarında muhatabının durumunu dikkate alır. Takip ettiği bu eğitim metodunun tamamen kendine has ve orijinal bir yöntem olduğu söylenebilir. Bu sayede o, irfan hayatına çok büyük şahsiyetler kazandırmış bir mutasavvıftır.

⁴³ Ergin, *a.g.e.*, s. 150.

⁴⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 151.

⁴⁵ *Allah Dostları*, c. IX, s. 339.

⁴⁶ *Allah Dostları*, c. IX, s. 339.

⁴⁷ *Allah Dostları*, c. IX, ss. 339-340.

⁴⁸ *Allah Dostları*, c. IX, s. 440.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, İsmail Hakkı, Ahmed Âmiş Efendi, İstanbul 2012.
- Azamat, Nihat, "Ahmed Âmiş Efendi", DİA., İstanbul 1989, c.II, ss. 43-44.
- ....., "Mehmed Tefvik Bosnevî", DİA., Ankara 2003, c. XXVIII, ss. 538-539.
- Barkçin, Savaş Ş., Ahmed Avni Konuk, Klasik Yay., İstanbul 2009.
- Bolat, Ali, Muhammed Nûru'l-Arabî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Etüt Yay., Samsun 2010.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf, Kitâbu't-Ta'rifât, Beyrut, 1985.
- el-Harkûşî, Ebu Sa'd Abdülmelik, Kitâbü Tehzîbî'l-Esrâr, haz.: İrfan Gündüz, İstanbul 1990.
- Ergin, Osman, Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun Hayatı ve Şahsiyeti, Kenan Basımevi, İstanbul 1942.
- es-Sülemî, Ebû Abdırrahman, Risâletü'l-Melâmetiyye, haz.: Ebû'l-Alâ Afifî, Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb, Kahire 1942.
- Kara, Mustafa, "Diplomat ve Fusûs Şârihi Yakup Han Kaşgari" Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Ankara 2009, sayı: XXIII, ss. 9-24.
- Komisyon, Allah Dostları, Şule Yay., İstanbul 1996, c. I-X.
- Kuşeyrî, Abdülkerim, Risâle, (Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi), haz.: Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 2009.
- Özdamar, Mustafa, Ahmed Âmiş Efendi, Kırkkandil Yay., İstanbul 1997.
- Öztürk, Yaşar Nuri, Kuşadalı İbrahim Halvetî, Fatih Yay., İstanbul 1982.
- ....., Muhammed Tefvik Bosnevî, Fatih Yayınları, İstanbul 1981.
- Sayar, Ahmed Güner, A. Süheyl Ünver, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri, Ötüken Yay., İstanbul 2011.
- Vassaf, Osmanzâde Hüseyin, Sefine-i Evliyâ, haz.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, c. I-V.
- Vett, Carl, Kelami Dergâhından Hatıralar, çev.: Ethem Cebecioğlu, Muradiye Kültür Vakfı Yay., Ankara 1993.
- Vicdânî, Sâdık, Tomâr-ı Turuk-Aliyye (Tarikatlar ve Silsileleri), haz.: İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.